

Bakalářská práce

2023

Eliška Chrátková

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta

Bakalářská práce

Rozvíjení hudebnosti u dětí mladšího školního věku
prostřednictvím dětské opery Budulínek při studiu v ZUŠ
Borovany

Autor práce: Chrátková Eliška
Vedoucí práce: Mgr. Karel Ochozka
Studijní program: Pedagogika volného času (PS)

2023

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce na téma „Rozvíjení hudebnosti u dětí mladšího školního věku prostřednictvím dětské opery Budulínek při studiu v ZUŠ Borovany“ a že jsem ji vypracovala pouze na základě daných pramenů a použité literatury uvedené v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích

Podpis.....
Eliška Chrátková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat svému vedoucímu práce Mgr. Karlu Ochozkovi za odbornou pomoc, ochotu, spolupráci, trpělivost a za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Dále bych ráda poděkovala Mgr. Zuzaně Kavalík Zaimlové za možnost spolupodílet se na tematickém projektu, za její ochotu, trpělivost a za její cenné rady a připomínky.

Obsah

Úvod	6
1 Charakteristika období mladšího školního věku	7
1.1 Tělesný vývoj.....	7
1.2 Rozumový vývoj.....	8
1.3 Emoční vývoj a socializace.....	9
2 Vliv hudby na vývoj dítěte.....	11
2.1 Orffův instrumentář a jeho využití.....	11
3 Rozvoj hudebnosti u dětí.....	12
3.1 Rozvíjení hudebního sluchu.....	13
3.2 Rozvíjení rytmického cítění	13
3.3 Rozvíjení tonálního cítění	14
3.4 Rozvíjení harmonického cítění	14
4 Vymezení pojmů opera, dětská opera, hudební pohádka a dětská operka.....	16
5 Tematický projekt dětské opery Budulínek při ZUŠ Borovany.....	18
5.1 Základní umělecká škola Borovany	18
5.2 Dětská opera Zdeňka Svěráka a Jaroslava Uhlíře.....	19
5.3 Budulínek.....	19
5.4 Dětská operka „Budulínek“ v podání dětské pěvecké skupiny ze ZUŠ Borovany 20	
5.4.1 Představení pěvecké skupiny.....	20
5.4.2 Koncepční fáze - Seznámení s projektem	20
5.4.3 Projektová fáze - Přípravná část projektu/Příprava projektu.....	21
5.4.4 Realizační fáze - Realizace dětské operky „O Budulínkovi“ v rámci širšího tématu „Pohádkový les“	28
5.4.5 Vyhodnocení tematického projektu.....	29
Závěr	30
Použité zdroje	31
Použitá literatura	31
Použité online zdroje	32
Přílohy.....	33
Abstrakt.....	35
Abstract.....	36

Úvod

Téma mé bakalářské práce je zaměřeno na rozvíjení hudebnosti u dětí mladšího školního věku, a to především prostřednictvím jedné z dětských operek autorské dvojice J. Uhlíře a Z. Svěráka, uvedenou při Základní umělecké škole Borovany. Jedná se o dětskou pěveckou skupinu ze třídy Mgr. Zuzany Kavalík Zaimlové, která byla vytvořena na základě tematického projektu „Pohádkový les“, jehož součástí byla vrcholová mini inscenace v podobě konkrétní dětské operky „Budulínek“. Toto téma jsem si zvolila, protože se již mnoho let, ve svém volném čase věnuji hře na klavír a práci s dětmi jako vedoucí v turistickém oddíle pod hlavičkou České tábornické unie. Proto mě zaujal/nadchl nápad propojit hudbu a práci s dětmi v jedno a spolupodílet se tak na vytváření tematického projektu a společného vystoupení pod vedením zkušené umělecké pedagožky Mgr. Kavalík Zaimlové. Získala jsem tím možnost zaujmout místo začínajícího učitele a nahlédnout tak hlouběji do problematiky práce pedagoga při ZUŠ.

Ve své práci se zpočátku věnuji vývojové psychologii dítěte mladšího školního věku a jeho dalším vývojovým aspektům od tělesného vývoje přes kognitivní a emoční vývoj až po socializaci. Dále se v této práci věnuji vlivu hudby na vývoj dítěte v tomto věkovém období, proč a jak rozvíjet hudebnost u dětí mladšího školního věku včetně jednotlivých složek pro hudební rozvoj, a to především rozvoji hudebního sluchu, rytmického cítění, následně pak tonálního a harmonického cítění.

Ráda bych poukázala na možnost, jakým způsobem se dá rozvíjet nejen hudebnost u dětí, ale i další důležité složky osobnosti života dítěte. Jaké možnosti výchovy a vzdělávání nabízí Základní umělecká škola Borovany.

Hlavní částí této práce je rámcový tematický projekt dětské operky „Budulínek“ v podání dětské pěvecké skupiny Základní umělecké školy Borovany ze třídy již zmiňované Mgr. Zuzany Kavalík Zaimlové. Smyslem práce je poukázat na jednu z mnoha možností, jak rozvíjet dětskou hudebnost, co práce ve skupině na společném projektu přináší z hlediska získávání kompetencí a psychosociálních dovedností.

Cílem této bakalářské práce je představit a popsat práci při přípravě, nácvičku a realizaci tematického projektu dětské operky Budulínek. A dále poukázat na to, jakým jiným způsobem se dá u dětí rozvíjet hudebnost ve skupině, která má společný cíl. Jak taková práce na celém projektu probíhá, jakým dovednostem a schopnostem se žáci učí a co jim spolupráce ve skupině přináší.

Ve své práci jsem se opírala o odbornou literaturu z oblasti hudební pedagogiky, psychologie, především: „*Učíme děti zpívat*“ Alena Tichá a „*Základy muzikoterapie*“ Mgr. Jiří Kantor a „*Hudební psychologie pro učitele*“ František Sedlák a Hana Váňová.

Dále využívám své vědomosti a poznatky z dosavadní praxe.

1 Charakteristika období mladšího školního věku

Toto období bývá považováno za nejradostnější čas života. Je to věk, ve kterém se odehrává nespočet změn a pokroků. Každé zdravé dítě si již vědomě užívá vlastní existenci a nemusí řešit žádné podstatné konflikty.

Období mladšího školního věku neboli období středního dětství, se vymezuje od nástupu dítěte do základní školy až po první známky pohlavního dospívání. Jedná se tedy o dobu od 6 až 7 let do 11 až 12 let věku dítěte (Langmeier & Krejčířová, 2006). Školní věk je významným sociálním mezníkem, protože do života předškoláka, jehož ústřední životní náplní doposud byla hlavně hra, přichází školní práce, povinnost a s tím spojená píle a snaživost. Vývoj takového dítěte lze pozorovat v mnoha rovinách, od tělesného vývoje přes kognitivní zralost až k emoční a sociální zralosti.

Na dítě jsou tedy v tomto období kladeny vyšší nároky z hlediska udržení pozornosti, kázně, přijetí požadavků od autority a na schopnost odložit uspokojení okamžitých potřeb. „*Můžeme ho typicky považovat za přechodné období mezi hravým předškolním věkem a vyspělejším chováním školáka.*“ (Matějček, 1986).

U dítěte se rozvíjí poznávací procesy. Myšlení je však stále názorné, vnímání je přesnější, představy jsou často detailní, rozvíjí se slovní zásoba, paměť je stabilnější. Sluchové vnímání je plně vyvinuto.¹

Děti v tomto věku rostou a zdokonalují se v mnoha svých dovednostech a schopnostech. Mimo jiné v tomto věku začínají chlapci a děvčata obvykle navštěvovat další školní instituce jako jsou umělecké školy (zkráceně ZUŠ), kde jim jsou poskytovány nejen základy vzdělávání v uměleckých a hudebních oborech, ale působí zde i velká podpora pro všechny, kteří touží zpívat nebo hrát na nějaký hudební nástroj či se chtějí rozvíjet v jiných estetických oblastech. Dítě se zde, na rozdíl od běžné hudební výchovy na základních školách, učí ve školách uměleckých více rozvíjet své hudební schopnosti a nabývá mnoha svých dalších mimohudebních dovedností, jako je trénování paměti, zlepšování sluchu apod.

V následujících podkapitolách se budu zabývat vývojem dětí po jejich tělesné, rozumové, emoční stránce a jejich socializaci.

1.1 Tělesný vývoj

Mladší školní věk je obdobím, ve kterém u dítěte dochází k velkému tělesnému i psychickému vývoji. U tělesného vývoje probíhají změny ve srovnání s předchozími vývojovými obdobími méně výrazněji, avšak děti v tomto věkovém stádiu mají velkou potřebu pohybu a radost z něj. Jsou rychlejší, koordinovanější a více nabírají na svalové síle.

Děti v tomto věku rostou do výšky, prodlužují se jim dolní končetiny, vyvíjí se jim trvalý chrup, zvyšuje se i výkonnost orgánů. Vzhledem ke stále probíhající osifikaci zde může být značným nebezpečím vadné držení těla, proto je velmi důležité vyvarovat se jednostrannému přetěžování pohybového aparátu dítěte. Vhodná a přínosná jsou protahovací cvičení, pohybové aktivity jako je chůze, běh, plavání, či týmové hry a aktivity, mezi které může patřit např. fotbal.

Zdokonaluje se hrubá a jemná motorika a nastává lepší koordinace pohybů. Pohyby vykonávané drobnými svaly jsou zatím méně přesné (psaní) na rozdíl od pohybů

¹ LANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie*. 2., aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 368 s. Psyché. ISBN 80-247-1284-9., s. 261-266

vykonávaných velkými svaly (házení, skákání), které jsou zcela dokonalé. Děti v tomto období jsou velmi tělesně výkonné, vyhledávají takové aktivity, které vyžadují větší množství energie. Jsou neustále v pohybu, ačkoliv nedokážou odhadnout své síly a šetřit se. Snadno a hluboce se vyčerpají, avšak brzy se jejich síly opět obnoví.

Zdokonaluje se smyslové vnímání, jeho kvalita i přesnost a též se zlepšuje koordinace mezi zrakem a jemnou motorikou. Velmi důležitou, ač náročnou dovedností, je senzomotorická souhra pohybů oka a ruky, která je důležitá pro nácvik z hlediska čtení i psaní. V našem případě je tento nácvik vhodný i s ohledem na žáka a u hry na hudební nástroj, kdy musí žák okem sledovat notový zápis a rukama hrát na hudební nástroj.²

Pro rozvoj řeči a jazyka je vhodný právě zpěv písní. Pomáhá rozvíjet řečové a jazykové dovednosti, protože vyžaduje, abychom používali svůj hlas k vytváření zvuků. Učíme se tak nová slova, porozumět textu a zlepšujeme tak hlasovou výslovnost. Dále učení se písní a zpěvu vyžaduje používání paměti, pozornosti, koncentrace. V neposlední řadě nás zpěv písní vystavuje různým stylům hudby, a tak můžeme rozšiřovat naše kulturní povědomí o rozmanitých hudebních stylech našeho světa nejen dnešní doby, ale z dob minulých.

1.2 Rozumový vývoj

Děti v tomto věku rozumí tomu, na co si mohou sáhnout, jedná se tedy o fázi konkrétních logických operací (dle Jeana Piageta). Myšlení je vázáno na realitu, dítě je schopné o něčem určitém, co samo zná, uvažovat. Poznává skutečný svět. Konkrétní logické myšlení se projevuje rozvojem schopnosti klasifikace chápání různých souvislostí vztahů. Myšlení je tedy přesnější, objektivnější, a teprve takové myšlení dokáže profitovat nejen ze školní výuky.

Největší změnu v rozumovém vývoji dítěte způsobuje nástup do školy - školní povinnosti, nový kolektiv dětí, spolužáků, učitel a vychovatel. Dítěti mladšího školního věku se lépe rozvíjí paměť, kdy se učí učit. Roste kvalita a přesnost smyslového vnímání, děti mají velký zájem o učení, rády prozkoumávají věci do detailů. Rozvíjí se u nich řeč na základě nových poznatků a gramatiky nejen z rodinného prostředí, ale hlavně z vyučování, tedy ze školního prostředí, které hraje velký vliv v rozumovém vývoji dítěte. Myšlení je konkrétnější a velmi se rozšiřuje slovní zásoba právě vlivem docházení do školních institucí a navštěvování školního vyučování, rozvíjí se analyticko-systematické myšlení, z toho důvodu je dítě najednou schopno učit se číst, psát i počítat.

Dítěti velmi dobře funguje mechanická paměť, proto se dokáže velmi rychle naučit například nejen vyjmenovaná slova, ale i zazpívat nebo zahrát na hudební nástroj jednoduchou píseň. Ať už se jedná o zpěv nebo o hru na hudební nástroj, např. klavír. Aniž by si dítě píseň pracně četlo například z not, tak je pro něj snazší, v případě klavíru, hrát nějakou píseň podle sluchu. Pak si několikrát za sebou zopakuje i jen jeden takt písně, pár tónů, a učí se jí mechanicky, aby jim šla dobře tzv. do prstů a do ruky.

Významným vývojovým skokem u tohoto dítěte je možnost sám si číst. Pakliže jeho zájem o četbu knih neopadne vzhledem k pomalému přísunu informací, otevírá se mu svět knih. Některé děti se tak v tomto věkovém období stávají vášnivými čtenáři. Dále v tomto věkovém období dítě stále značně tíhne a směřuje svou lásku k příběhům v knihách, začíná se věnovat četbě zábavné i poučné. A tak je čtení knih, pohádek či dobrodružných příběhů nezbytnou potřebou pro rozvoj představivosti, fantazie v získávání nových informací. Díky čtení a naslouchání si dítě podstatně rozšiřuje svou

² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

slovní zásobu, a zdokonalují se řečové a rozumové dovednosti. Vzhledem k velkému množství získávání informací z prostředí školy, z knižních příběhů či televize dokáže umístit v čase a v prostoru mnohem lépe než dítě předškolního věku.³

Hra u dítěte ve školním věku zůstává neustále atraktivní. Hlavním prostorem se pro ni stává volný čas dítěte po veškerých školních povinnostech. A ačkoliv probíhá tvořivým způsobem, dítě již není do hry tak vášnivě ponořeno jako tomu bylo v předchozím vývojovém období. Oblibu střízlivého realisty si získávají technické stavebnice, hra s panenkou je víc podobná skutečnosti a celkově bývá hraní si promyšlenější než prostší. Dále pak popularitu získávají stolní i skupinové hry, kdy systém náhody je mocným lákadlem a jednoduché honičky přitahují svou nenáročnou organizací, rychlým průběhem a jasnými pravidly.⁴

Začínají vykonávat sportovní aktivity. Nejčastější jsou týmové sporty, kterým může být fotbal či hokej nebo mohou provozovat závodivé sporty.

V dalším případě navštěvují zájmové kroužky nebo dochází do základních uměleckých škol, které jsou součástí vzdělávacího systému v ČR. V příslušných ZUŠ si mohou děti vybrat z estetických oblastí se zaměřením na hudbu, výtvarnou a literární výchovu či tanec, kde jsou žáci připravováni pro amatérskou uměleckou činnost.

1.3 Emoční vývoj a socializace

Ve stádiu mladšího školního věku dochází k sebeuvědomování vlastních zážitků, vyrovnanosti citů, dobré náladě, snaze k utlumování projevů emocí a k vývoji vyšších citů.⁵ Dále dítě dokáže lépe ovládat své impulzivní chování a upotřebení svých aktuálních potřeb zvládne odložit na později. Zvyšuje svou schopnost pracovat samostatně, což se velmi dobře učí ve školním prostředí. Též přestává být naivním realistou a mění se na realistu využívajícího kritické myšlení, odklání se od dětské naivity, která souvisí s pozdějším vyhraňováním se v období dospívání.

Rodina přestává mít dominantní sociální funkci a na její místo nastupuje škola, učitelé, kamarádi. Je zde větší prostor pro utváření bohatších mezilidských vztahů. Přibývá dalších autorit, které mají vyšší význam, jako jsou již zmiňovaní učitelé, dále to mohou být vedoucí, vychovatelé, trenéři. V neposlední řadě kamarádi, vrstevníci apod.

Dítě se stává samostatnějším, vznikají nová přátelství, učí se navazovat vztahy mezi vrstevníky a komunikovat na rovnocenné úrovni. Chce zapadnou mezi ostatní, být součástí kolektivu, být přijat. A tak si již roli ve skupině získává a hájí samo dítě, podřizuje své chování skupinovým normám.⁶ Toť je jeden z mezníků socializace. Ve škole tráví nespočet hodin a jeho život je v tuto chvíli nevyhnutelně určován kontaktem právě s touto institucí. Školák postupně přichází na to, že musí plnit nějakou školní povinnost na rozdíl od dětí v období předškolního věku. Ke snazšímu plnění úkolů mu pomáhá emocionální motivace. Důvěřivě přijímá, co mu je předkládáno a pracuje především s takovým výkladem reality, kterou se dovidá od svých rodičů, pedagogů a od jiných dalších, tzv. přímých autorit. Zároveň je tato část života jednou z posledních

³ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Vyd. 2., přeprac., V Portálu 1. Praha: Portál, 2004. 390 s. ISBN 80-7178-829-5., s. 149

⁴ Tamtéž, s. 156

⁵ NOVOTNÁ, Lenka, Miloslava HRÍCHOVÁ a Jana MIŇHOVÁ. *Vývojová psychologie*. 4. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2012, 82 s. ISBN 978- 802-6101-154., s. 76-78

⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

možností, ve které mohou rodiče i vychovatelé hodnotově a emočně, bezprostředně formovat a ovlivňovat postoje a charakter dítěte.

Emoce jsou mocným hodnotícím kritériem libosti a nelibosti. Kdysi známý ruský spisovatel, Lev Nikolajevič Tolstoj, pronesl: „*Hudba je těsnopis emocí. Emoce, které lze popsat tak nesnadno, jsou přímo sdělovány člověku v hudbě, a v tom je její síla a význam.*“⁷ Nejen proto je hudba považována za nejemocionálnější, díky hudbě lze emoce více prohlubovat a stimulovat.⁸ Na emocionální vývoj dítěte může mít právě hudba pozitivní vliv, protože díky její pomoci může dítě vyjádřit své pocity, rozvíjet pocit sebedůvěry a snížit i stres.

Již v mateřské škole se může dítě setkat s prvky hudební výchovy prostřednictvím určité řízené činnosti. V základní škole, jakožto další školní instituci, mají žáci již ve svém školním rozvrhu hodiny hudební výchovy.

Hudba nás zajímavým způsobem obohacuje. Jsme jí dennodenně obklopeni již od narození. S hudebními komponenty se dítě setkává již v domácím prostředí, kdy si rodič s dítětem může zpívat pro radost některé jim známé písně, prozpěvují si při práci, učí se různé říkanky, básničky, nebo si i jen tak sami pro sebe pobroukávají. Dítě se tím učí nová slova, s pomocí toho může poznávat nářečí, soustředit se lépe na práci a s rodičem se učí vzájemné spolupráci. Tyto společné činnosti upevňují vztah mezi dítětem a rodičem. Pakliže dítě hraje na hudební nástroj ve skupinovém prostředí, jakým může být kapela či orchestr, může napomáhat při rozvoji sociálních dovedností jako je komunikace, spolupráce nebo týmová práce.

Tudíž už malé děti se mohou učit naslouchat hudbě, vnímat své pocity a nějakým způsobem je ostatním sdělovat, protože čím dříve se dítě naučí vyznat ve svých pocitech, tím bude vyrovnanější.

⁷ Léčivá síla hudby u dětí | Psychologie dnes. 302 Found [online]. Copyright © 2023 PORTÁL, s.r.o. [cit. 13.03.2023]. Dostupné z: <https://nakladatelstvi.portal.cz/casopisy/psychologie-dnes/99907/leciva-sila-hudby-u-deti>

⁸ FRANĚK, Marek. *Hudební psychologie*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 238 s. ISBN 80-246-0965-7.

2 Vliv hudby na vývoj dítěte

Cílem této kapitoly je poukázat na pozitiva hudby ve vývoji dětí. Jaký má hudba vliv na vývoj dítěte již od prenatálního období až po zbytek života. Vzhledem k tomu, že s hudbou se setkáváme dennodenně, ať již prostřednictvím poslechu z rádia, písni z moderních aplikací v našich telefonech nebo na uměleckých školách atd., má pro nás hudba určitý silný a pozitivní význam.

Vystavení se hudbě v mladém věku má mnoho výhod pro kognitivní, emocionální a sociální vývoj dítěte. Hudební zážitky dokáží zlepšit rozvoj jazyka, pomohou zlepšit prostorově-časové dovednosti, podpoří kreativitu a sebevyjádření. Hudba může dětem pomoci rozvíjet jemné motorické dovednosti, protože se učí hrát na hudební nástroje nebo jsou účastníky při rytmických aktivitách, kterými může být například určité muzicírování v hudebních skupinách, rozvíjení rytmického citění tleskáním, klepáním, využívání rozmanitých rytmických perkusních nástrojů přes boomwhackers, chřestidla, djembe až po xylofony, tamburíny apod.

Pro děti má poslech a produkce hudby i emocionální výhody. Skrze hudbu můžeme pomoci dětem regulovat jejich emoce, podporovat empatii a porozumění. Poskytnout jim tak prostor pro sebevyjádření.

Účast na hudebních aktivitách může též podpořit sociální dovednosti. Děti se tak učí spolupracovat, komunikovat s ostatními ve skupinovém prostředí. Společné učení a hraní, poslouchání hudby může podpořit smysl pro komunitu a týmovou práci. Také vybudovat sebevědomí a sebeúctu.

Všeobecně může mít začlenění hudby do života dětí širokou škálu pozitivních účinků na jejich vývoj, což z ní činí nástroj vhodný pro rodiče, učitele, vychovatele.

2.1 Orffův instrumentář a jeho využití

Orffovy nástroje se řadí k takovým hudebním nástrojům, které dětem poskytují zábavný a poutavý způsob pro výuku hudby. Tyto nástroje jsou ideální pro děti do mateřských škol, základních škol i škol uměleckých a jsou určeny pro skupinové hraní, což dětem napomáhá rozvíjet jejich sociální a hudební dovednosti. Využívání Orffových instrumentů pak ještě navíc podporuje kreativitu a improvizaci, jenž jsou významné pro rozvoj dovedností každého hudebníka. Žák může vytvářet vlastní hudbu či hudební doprovod k písním a na základě takovýchto jednotlivých improvizací získává schopnost spontánního, originálního a osobitého hudebního projevu. Orffovy nástroje jsou navrženy tak, aby usnadňovaly integraci pohybu a řeči v průběhu používání těchto nástrojů, na které je kladen důraz.⁹

Orffovy nástroje jsou různých typů a druhů (melodické i perkusivní), mezi které patří jednoduché hudební nástroje. Všechny tyto nástroje jsou laděny do diatonické stupnice, v širším slova smyslu jde o použití sedmitónové stupnice s intervalem celého tónu nebo půltónu mezi každými dvěma stupni sousedními. Orffovy nástroje jsou vyráběny z různých materiálů jako je dřevo, kov, kůže, umělá hmota, a proto se vzájemně liší délkou dozvuku a barvou tónu.

Mezi nástroje rytmické bicí patří *bonga a dětské tympány, tamburína, rolničky, kastaněty, chřestítka, činely, činelky, prstové činelky, triangel, ozvučná dřívka, dřevěný blok a rourový bubínek, rumba a rumba koule.*

⁹ KANTOR, Jiří. *Základy muzikoterapie*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2009. 295 s. Psyché. ISBN 978-80-247-2846-9. s. 32-33

Mezi nástroje melodické bicí jsou řazeny *metalofony, xylofony a zvonkohry*. Ke hře na tyto muzikální nástroje jsou využívány paličky.

Pro děti jsou tyto nástroje nejjednodušším způsobem, jak mohou hrát rytmus písně a tím ji i doprovázet. Skladba nebo píseň se tak může na některých místech příjemně ozvláštnit.

3 Rozvoj hudebnosti u dětí

Hudba a umění jsou součástí lidského života od nepaměti. Malá část hudebnosti je v nás už vrozená. Již v prenatálním období, v lůně matky, vnímá miminko pohyb, ze kterého vychází rytmické cítění. Cítí tlukot srdce své matky, dále matka dokáže se svým dítětem komunikovat prostřednictvím jejího hlasu, zpěvu. Rozvoj muzikálnosti u dětí je skvělý způsob, jak jim pomoci růst a rozvíjet se v jejich kognitivních, sociálních a emocionálních dovednostech.

V novorozeneckém období můžeme u dítěte rozvíjet jeho sluch. Vnímání, chápání a prožívání hudby, která napomáhá s rozvojem a zvládnutím emocí, přináší hluboké prožitky do života a pomáhá rozvíjet naši tvořivost. Hudebnost také podporuje naše poznávání světa, schopnost učit se. Napomáhá dětem při nácviku čtení, psaní, při studiu cizích jazyků. Dále rozvoj hudebnosti podporuje schopnost soustředit se a nezabývat se v tu chvíli ničím jiným, tedy umět setrvat v přítomném okamžiku.

Hudebnost můžeme začít rozvíjet již v rodině díky jednoduchým hrátkám s malými dětmi. Aby se hudebnost mohla rozvíjet, pak je pro to nutné vytvořit podnětné a rozmanité prostředí, ve kterém může znít hudba, a i taková, při které lze cvičit, tancovat, hrát si, hlasitě se projevovat, zpívat a experimentovat bez ostychu. Důležitou roli zde hraje rodina, která může být tím provázejícím a nabízejícím doprovodem/pomocníkem, který nabídne a ukáže dítěti např. pohybová říkadla jako jsou např. Šiju botičky, Vařila myšička kašičku, Takhle jedou páni atd.

Dalším vhodným nástrojem pro rozvíjení hudebnosti jsou nástroje. I takové jednoduché nástroje jako jsou bubny, xylofon nebo jiné perkusní nástroje mohou dětem pomoci prozkoumávat různé rytmy a zvuky.

Děti vyžadují pravidelnost, jistou rutinu. A tak stačí vybrat pár vhodných říkadel, písniček pro určité věkové období, které se stanou součástí dne, s dětmi se je naučit, opakovat, a tímto způsobem lze taktéž pracovat na rozvíjení hudebnosti u dětí. V dnešní době je možné inspiraci čerpat z mnoha internetových zdrojů, kreativních sociálních sítí, případně je možné docházet do hudebně-pohybových kurzů pro děti a rodiče, které se mohou konat v jejich dostupné blízkosti.

Další možností pro inspiraci může být literatura, jako např. Alena Tichá a její publikace „Učíme děti zpívat“, která se zaměřuje různá cvičení a hry, která pomáhají vést nezpěváka k čistějšímu zpěvu.¹⁰ Existuje i řada dalších autorů a knih věnující se rozvoji hudby prostřednictvím muzikoterapie. Markéta Gerlichová a její kniha s názvem „Hudba léčí“, dalším autorem může být Zdeněk Šimanovský a jeho knihy věnující se hrám s hudbou, písniím pro děti atd.

Rozvoj hudebnosti nás provází celý život, a tak se mu nelze vyhnout ani ve školských institucích - mateřských školách, základních školách či základních uměleckých školách. V posledním jmenovaném případě, jsou docházejícím žákům poskytovány základy vzdělávání v hudebním oboru za pomoci kvalifikovaného pedagogického sboru.

¹⁰ TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Ilustrace Patricie KOUBSKÁ. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. 148 s. ISBN 978-80-7367-562-2.

Rozvíjení hudebnosti se týká sluchu, rytmu a dalších dovedností jako je tvořivost. Dále hraje rozvoj hudebnosti velmi důležitou roli při začátcích ve hře na jakýkoliv melodický hudební nástroj, anebo když někdo touží po tom naučit se zpívat. V neposlední řadě je velmi důležitá podpora každého, kdo touží hrát nebo zpívat.

V následujících podkapitolách se budu krátce věnovat rozvíjení hudebnosti v několika oblastech, a to v oblastech rozvíjení hudebního sluchu, rytmu, rozvíjení tonálního a rytmického citění.

3.1 Rozvíjení hudebního sluchu

Již od prvních dnů po narození můžeme u dětí rozvíjet jejich sluch. Od dobrého sluchu se poté odvíjí schopnost přesně intonovat, tzn. nezpívat falešně, lépe vnímat hudbu, vnímat zvuk hudebních nástrojů, vnímat její tempo. Dále se od dobrého sluchu odvíjí schopnost harmonického citění, schopnost zopakovat melodii či naučit se písničku, tedy posilujeme hudební paměť, a zapsat si písničku do not.

Cílem je soustředit dítě zejména na kultivování našeho hudebního sluchu a na jeho schopnost rozeznávat různé záležitosti ohledně tónů, melodie. Rozvíjení sluchu může při rozvíjení hudebnosti pomoci zlepšit schopnost i rozeznávat základní vlastnosti tónu (výška, délka, síla, barva).

Předpokladem ke správnému a čistému intonování při zpěvu je správně a dostatečně rozvinutý hudební sluch.

3.2 Rozvíjení rytmického citění

Rytmus je naší součástí již od narození. Už v děloze miminko vnímá biorytmy: úder srdce, dech, tep, puls, všechny tělesné procesy, které probíhají v pravidelných časových intervalech, a z něhož vychází rytmické citění, už to je takový určitý rytmický moment. Rytmus je nezbytnou lidskou potřebou a jistá pravidelnost, rytmičnost pohybů, i našich životních cyklů je základní podmínkou pro harmonický rozvoj osobnosti. Smysl pro rytmus je naše schopnost vnímat a prožívat hudební rytmus, nějak na něj motoricky reagovat, pohybovat se, opakovat ho, pokud ho slyšíme a zároveň ho sami i reprodukovat.

Prožívání rytmu se projevuje nejen navenek ale i vnitřně. Navenek prožívání rytmu vypadá tak, že na ten daný rytmus nějak motoricky, pohybově reagujeme: podupávání nohou, kývání se, bubnování prstů do rytmu, který právě slyšíme a nějak daný rytmus prožíváme. Vnitřní prožívání rytmu vypadá tak, že se dokážeme naladit na rytmus právě poslouchané hudby a vnímáme nějaký její tep, pulzaci té písničky, její rytmus. U dětí se stále zlepšujícími se motorickými schopnostmi je možné spojovat hudbu s pohybem, kdy děti reagují na tempo hudby - je pomalá, pohybujeme se pomalu, nebo rychle, a tak děti mohou běhat a vyřadit se apod.

Dále je možné spojovat poslech hudby se začátky hraním na nějaké rytmické nástroje - bubínek, dřívka, vajíčka, ale i dřevěné kostky, řehtačky či obyčejné vařečky. To jsou všechno způsoby, jakými dokážeme reagovat na rytmus, který slyšíme, jakým způsobem ho můžeme prožívat a vyjadřovat.

3.3 Rozvíjení tonálního citění

„Tonalita je výrazový prostředek neodmyslitelně spjatý s melodií. Považujeme ji za organizační princip melodie, za strukturu, v níž se uplatňují vztahy a funkční závislosti jednotlivých tónů vzhledem k tónům tónického kvintakordu. Tonalita je tedy organizujícím principem výškových vztahů a integrální složkou melodických útvarů.“¹¹

Tonální citění, lidově melodické citění, je úzce napojené na rozvíjení hudebního sluchu. Jedná se o rozvíjení smyslu pro jednohlasou melodii.

„Tonální citění je schopnost vnímat, emocionálně prožívat a chápat tonalitu, tj. tonální vztahy a funkční závislosti tónů v melodií.“¹²

Při pěvecké činnosti je velmi nepřijatelný nedostatečný rozvoj tonálního citění. Dítě nedokáže rozeznat falešně znějící tón či nepozná správný tón od toho nesprávného, nedokáže čistě intonovat. S tím se pojí i nedostatečné citění pro poznání ukončené či neukončené melodie nebo nedokáže rozeznat tóninu durovou od mollové.

V období mladšího školního věku dítěte je možné tonální citění rozvíjet velice dobře a rychle, pakliže se to děje za příznivých podmínek a se správným přístupem. Avšak efektivita rozvoje melodického citění závisí též na hudební aktivitě dítěte. Pro rozvoj tonálního citění existuje mnoho vokálně intonačních cvičení, jenž jsou velmi účinné.

3.4 Rozvíjení harmonického citění

Harmonické citění se označuje také jako smysl pro harmonii a úzce souvisí s tonálním citěním. Rozdílem mezi tonálním a harmonickým citěním je ten, že tonální citění se soustředí na jednohlasou melodii, kdežto harmonické citění nám umožňuje vnímat, prožívat a tvořit vícehlasou hudbu, ať už se jedná o melodii s doprovodem nebo více hlasů znějících zároveň. U hudebních nástrojů, např. klavír, kytara, varhany apod. jsou takové skladby, které jsou vícehlasé, tzn. že mají více melodií, a všechny zní najednou, tzv. polyfonie. Protikladem polyfonie je monofonie. Příkladem nám mohou být Smetanova, Dvořákova nebo Janáčková hudební díla, která vyznačují harmonickou pestrostí skladeb tím, že se v nich střídá několik tónin a melodií, z nichž zcela samostatně a nezávisle na ostatních každá jednotlivá melodie postupuje.¹³

Harmonické citění se projevuje ve schopnosti rozlišit jednotlivé tóny akordu, rozpoznáním libozvučného tónu nebo nelibozvučného, tedy konsonancí a disonancí. Při sborovém zpěvu, kdy zpívá více hlasů najednou, se harmonické citění rozvíjí nejlépe. Avšak není možné přesně doložit, v jakém věkovém období se harmonické citění začíná přesně rozvíjet.

Vhodným nástrojem pro rozvoj harmonického citění a všeobecně pro komplexní rozvoj hudebních dovedností je klavír, který značně rozvíjí smysl pro harmonii. Jedná se o vícehlasý hudební nástroj, na který lze zahrát více tónů najednou, a může tak vzniknout akord. Ačkoliv je jeho předchůdcem tzv. monochord, který se řadí k nástrojům monofonním. Dalšími takovými jednohlasými nástroji jsou např. dechové, dřevěné, žesťové nástroje anebo též lidský hlas. Klavír je vhodným pomocníkem při odvozování hudební teorie, nácviu intonace, zpěvu, kontroly, čistoty intonace a u hry na tento hudební nástroj zapojujeme motorickou paměť. Je dostupný pro všechny a je možné se na něj naučit hrát v každém věku.

¹¹ SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. 2. dopl. vyd. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2 (brož.), s.147.

¹² Tamtéž, s.148.

¹³ CMÍRAL, Adolf. *Základní pojmy hudební*. 9. vyd. Praha: Supraphon, 1974. s. 142-143

Souhrnně, klíčem k rozvoji hudebnosti u dětí je vystavit je hudbě různými způsoby a poskytnout jim příležitost a čas na to, aby mohly experimentovat s různými nástroji. Tím, že se hudba stane součástí dětského života již od raného věku, můžeme dítěti pomoci vypěstovat si celoživotní lásku k hudbě.

4 Vymezení pojmů opera, dětská opera, hudební pohádka a dětská operka

V následující kapitole bych ráda věnovala krátkou pozornost popisu a definici několika pojmům, které se vztahují k mé bakalářské práci a jejichž vymezení považuji za důležité.

Jedná se o pojmy opera, dětská opera, hudební pohádka, dětská operka v podání Jaroslava Uhlíře a Zdeňka Svěráka.

Opera

*Opera je dramatické jevištní dílo, jehož text se zcela nebo valnou většinou zpívá za doprovodu orchestru. Textovým podkladem opery je libreto.*¹⁴

Jedná se o uměleckou formu, která spojuje hudbu a divadlo v jedno. Účelem operního libreta je vyjádření dramatické situace mezi postavami s výrazným charakterem. Specifickým druhem dramatického textu je operní libreto, které má za účel v opeře vystihnout herecké situace mezi postavami s výraznými povahovými rysy.

Dětská opera

Dětská opera je potom takovým hudebním druhem, který má líbivý námět a respektuje dětskou psychiku přiměřeným obsahem i rozsahem. Pro udržení pozornosti dětí se jednotlivé části hudební dětské operky intenzivně mění, často se určité části opakují, citují známá témata a upřímně/přirozeně graduje. Hudebními prostředky jsou zde takové, které jsou snadně rozpoznatelné, které ctí jednotu hudby a slova.¹⁵

Dítě se při tvorbě opery či hudebního díla podílí svou přímou činností. Zapojuje se nejen hudebně, ale spolupracuje též v kolektivu s dalšími svými vrstevníky.

Hudební pohádka

Hudební pohádka je označována jako takový útvar, který svými hudebně výrazovými prostředky spojuje hudbu s literárním příběhem, pohádkou.¹⁶

Podle Evy Jenčkové má hudební pohádka specifický žánr, který je potřeba odlišit od tradičních dětských oper, písní atd.¹⁷

Pohádka tradičním slova smyslu, má mnoho důležitých aspektů, jakými jsou kladná a záporná postava, vyhraněnost dobrého a zlého, objevují se v nich nadpřirozené jevy, jenž mohou být kouzla a dobro vítězí nad zlem. Taková pohádka je určena dětem, která napomáhá k rozvoji osobnosti dítěte, jeho představivosti a myšlení.

Hudební pohádka propojuje v jeden celek text s hudbou. Za pomoci využití hudby se dotváří literární pohádka. Hudba zde není nadřazena textu, nýbrž text je zde rovnocenným prostředkem. Dále můžeme hudební pohádku podle typu dělit na instrumentální, poslechovou, pěveckou, pohybovou či kombinovanou vzhledem k převaze hudebních činností, kterými je tvořena.¹⁸

¹⁴ ZENKL, L. ABC hudebních forem. Praha: Supraphon, 1984.

¹⁵ AŠENBRENEROVÁ, I. Opera pro děti. Ústí nad Labem: UJEP, 2004, s. 28-29

¹⁶ *Dětské operky autorské dvojice J. Uhlíř + Z. Svěrák a jejich didaktické využití* [online]. Univerzita Karlova v Praze, 2016 [cit. 2023-03-13]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/79505/DPTX_2014_1_11410_0_353133_0_162840.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Petra Bělohávková., s. 13

¹⁷ JENČKOVÁ, Eva. *Hudební pohádka*. 4. vydání. Hradec Králové: Tandem, 2014. ISBN 978-80-86901-29-9.

¹⁸ HAVLÍČKOVÁ, P. Diplomová práce *Hudební pohádka jako prostředek hudební integrativní pedagogiky*, Praha: PedF UK, 2004, vedoucí práce VÁŇOVÁ, H.

Dětská operka - vymezení pojmu

Pro potřeby mé práce rozlišujeme pohádky zhudebněné od autorského dua Uhlíře a Svěráka, které označujeme jako operky. Touto zdvojnásobenou, podle Slovníku spisovného jazyka českého, chápeme operku jako krátkou operu nebo také jako výraz pro dětskou operu.¹⁹

Krátké jednoaktově zpracované operky trvají několik málo minut v rozmezí 9 až 20 minut. V případě dětské operky jsou melodie jednoduché a opakují si. Střídá se v nich sólový zpěv se zpěvem sborovým, instrumentální vstupy znějí velmi krátce oproti klasické opeře, ve které orchestr zastává podstatnou roli, kde nechybí např. i baletní složka aj. Děj dětské operky vypráví a posouvá vypravěč, případně sbor.

Vzhledem k tomu, že tyto nenáročně vytvořené operky jsou složeny právě pro dětské recipienty, jsou v přiměřeném pěveckém rozsahu dítěte v období mladšího školního věku.

¹⁹ Internetová jazyková příručka – operka. Internetová jazyková příručka [online]. Copyright © [cit. 15.03.2023]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=operka>

5 Tematický projekt dětské opery Budulínek při ZUŠ Borovany

V této části bych se ráda zaměřila na stručný popis a charakteristiku ZUŠ Borovany, seznámení s pohádkou O Budulínkovi a jak pohádkový příběh přiblížit dětem, dále se pak budu věnovat popisu cílové skupiny žáků pěveckého oddělení ze třídy Mgr. Kavalík Zaimlové a rozboru projektu od počátečního nápadu, přes podrobnou přípravu k realizaci, kdy výsledkem byl tematický koncert v rámci širšího tématu „Pohádkový les“, včetně stěžejního, připraveného a nacvičeného díla - dětské operky Budulínek od autorů Jaroslava Uhlíře a Zdeňka Svěráka.

Cílem této práce je ukázat a popsat jednu z mnoha možností, jak využít právě tuto konkrétní dětskou operku při rozvíjení hudebnosti u dětí. Jak si mohou touto cestou děti osvojovat a zlepšovat některé své hudební dovednosti, vytvářet nové hudební návyky, které mohou využít v jejich budoucím životě.

5.1 Základní umělecká škola Borovany

Posláním základních uměleckých škol je poskytnout základy odborného vzdělávání těm, kteří projevíli potřebné předpoklady a zájem o umění a hudbu. Ze zájemců, žáků se snaží odborným vzděláváním vychovat zaujaté „umělce“, kteří se dovedou ve svém osobním životě či v životě společnosti uplatnit jako amatéři, budoucí profesionálové nebo budou dobří a informovaní posluchači.

Základní umělecká škola v Borovanech poskytuje vzdělání především v hudebním oboru všem žákům a mládeži jejího města a okolí. Jejím cílem je vychovávat dobré muzikanty a vést žáky k celoživotnímu zájmu o hudbu. Velký důraz klade na kolektivní spolupráci žáků a učitelů mezi jednotlivými ročníky i samotnými obory v komorních a souborových uskupení, nástrojově a žánrově rozmanitého charakteru.

Individuálním přístupem se ZUŠ Borovany a její pedagogové zaměřují na harmonický rozvoj žáka, dobře informovaného posluchače a všestranného, tvořivého hudebníka. Snaží se mu v příjemném prostředí nabídnout optimální podmínky pro rozvoj a získávání dalších poznatků a informací v jeho zájmové oblasti. Nejen pro žáky, ale i pro pedagogy je zde vytvářeno takové prostředí, ve kterém se budou cítit dobře a bude se jim zde dobře pracovat.²⁰

ZUŠ Borovany též nabízí a připravuje aktivity a činnosti, které jsou v souladu s pojetím kulturně-estetické výchovy i přes to, že nejsou standardním vzděláváním v ZUŠ a příslušným ŠVP. Jedná se například o muzicírování v domě Nazaret apod.

Základní umělecká škola poskytuje kreativní podněcující prostředí, které se může stát cennou součástí v průběhu vzdělávání dítěte. Napomáhá mu tak rozvíjet dovednosti, které mu budou po celý život přínosem.

²⁰ Základní umělecká škola Borovany [online]. Copyright © [cit. 15.03.2023]. Dostupné z: <https://www.zusborovany.cz/wp-content/uploads/2019/11/Svp-srpen-17.pdf>

5.2 Dětská opera Zdeňka Svěráka a Jaroslava Uhlíře

Autorská dvojice Zdeněk Svěrák a Jaroslav Uhlíř v průběhu několika let spolupracovali na řadě projektů. Jsou známí především svou hudební tvorbou pro děti, která se na československých televizních obrazovkách promítala prostřednictvím jejich hudebně zábavným dětským pořadem Hodina zpěvu. Seriál se nesl v duchu školní vyučovací hodiny, kdy v lavicích seděly děti jako žáci a učitelské role zde zastávali Zdeněk Svěrák a Jaroslav Uhlíř. Průběh jejich vyučovacích hodin a výkladů byl proložen písněmi, které společně složili. Svěrák a Uhlíř tak navedli děti příjemnou a zábavnou formou k rozvíjení hudebnosti prostřednictvím jejich známých a dodnes populárních písní.

Tato kreativní autorská dvojice též zhudebnila čtyři nejznámější pohádky do menších divadelních uskupení nazvaných operky. Jedná se o pohádky „O Budulínkovi“, „Červená Karkulka“, „O dvanácti měsíčkách“ a „Šípková Růženka“. V těchto operkách účinkují hlavně interpreti z řad dětí.

Velmi podmanivým způsobem dokázali inspirovat a přimět k realizaci těchto operek nespočet pedagogů působících v dětských kolektivech a skupinách. Díky kreativnímu způsobu napsaných textů a snadnými propracovanými melodiemi se s nimi dá krásně pracovat, rozvíjí se u nich nejen hudebnost, ale také smysl pro dramaticko a od doby svého vzniku byly inscenovány v mnoha dětských souborech.

Výjimkou není ani výše zmiňovaná ZUŠ Borovany.

5.3 Budulínek

Pohádka „O Budulínkovi“ se odehrává daleko, za devatero horami a devatero řekami. Hlavním hrdinou je zde malý kluk, jménem Budulínek, který žije společně v lese s babičkou a s dědou. Ale jakmile ho jednoho dne nechají babička s dědou v chaloupce samotného, už se okolo stavení potuluje proradná, leč chytrá liška. Budulínek neuposlechnutím rad babičky a dědečka doplácí na svou chybu, otevírá lišce dveře a ta ho odnáší pryč. Naštěstí nakonec vše dobře dopadne, liška dostane za vyučenou a Budulínek snad příště uposlechně, že nemá otevírat dveře cizím bytostem a bude poslušnější.

Zpracování této pohádky ve smyslu, jak přiblížit pohádkový příběh dětem, nabízí hned několik autorů. Jejím původním tvůrcem je Václav Čtvrtek. Dalšími inspirovanými autory pro přeměnu této pohádky, např. do dětského baletu, se podařilo roku 1995 Luboru Schwarzovi. Avšak hudební ztvárnění pohádky o Budulínkovi, jako dětské opery, se dle mého názoru, povedlo především autorské dvojici Jaroslav Uhlířovi a Zdeňku Svěrákovi, kteří mají se svými hudebními znalostmi a dovednostmi pro práci s dětskou skupinou cit a vlídný edukativní přístup.

V této dětské operce vystupuje šest postav - Budulínek, dědeček, babička, liška, vypravěč a pak sbor. Vzhledem k pohádkovému námětu a s přiměřenými intonačními nároky je přístupná i dětem předškolního období. Celá operka je napsána v C Dur tónině, tudíž je hlasový rozsah této skladby v rámci jedné oktávy (c1 - c2). Svými přiměřenými intonačními nároky je vhodná již pro děti předškolního věku.

5.4 Dětská operka „Budulínek“ v podání dětské pěvecké skupiny ze ZUŠ Borovany

5.4.1 Představení pěvecké skupiny

Pěvecká skupina vznikla na základě projektu dětské operky „Budulínek“. Jedná se o děti hudebního oboru se vzděláváním zaměřené na sólový zpěv ze třídy Mgr. Zuzany Kavalík Zaimlové. Věkové rozpětí žáků, kteří se podíleli na představení, se pohybuje v rozmezí 5 až 12 let, ale valnou většinu zastávaly děti mladšího školního věku.

Skupina je heterogenní, dva chlapci a sedm dívek. Všechny děti mají hodiny zpěvu individuálně v délce 45 minut, každý sám s paní učitelkou, v prostorách školy. Ačkoliv probíhají hodiny zpěvu samostatně, mají žáci možnost se potkávat v rámci školního rozvrhu při hodinách hudební nauky též v prostorách ZUŠ.

Úroveň znalostí žáků této pěvecké skupiny je v předmětu „sólový zpěv“ začátečnická. Jedná se o děti, které navštěvují přípravný, první a druhý ročník I. stupně základní umělecké školy v tomto studijním zaměření. Dovedou dobře intonovat, vyslovovat a jsou psychicky odolní v tom slova smyslu, aby unesli stres či případný nezdár při vystoupení.

Pěvecké uskupení bylo v průběhu příprav a po dobu trvání projektu neměnná. Složení této pěvecké skupiny dohromady činilo devět dětí, jeden pedagog a jeden začínající učitel (korepetitor), jehož pozici jsem zde měla možnost vykonávat.

5.4.2 Koncepční fáze - Seznámení s projektem

Počáteční nápad ze strany paní učitelky na zinscenování dětské operky přišel v období zimních měsíců. Nápad a návrh na tento projekt poté paní učitelka postupně sdělila svým žákům včetně jejich rodičů, u kterých využívá sociální síť jako prostředek komunikace. Děti i rodiče dětí byli velmi nadšeni nápadem. Byli ochotni se scházet k nácviku a věnovat tak čas zkouškám i mimo rozvrh. Děti i spolupracující rodiče byli seznámeni s pohádkou jako takovou „O Budulínkovi“, následoval poslech písně a textu dětské operky od autorů Svěráka a Uhlíře. (Příloha I.)

Jedním z cílů projektu bylo propojit žáky v jeden celek, za účelem vytvoření tematického projektu, díky kterému se třídní kolektiv stmelí v navzájem se podporující skupinu zpěváků. Vzhledem k tomu, že v ZUŠ jsou hodiny zpěvu vedeny individuální formou, nemají žáci možnost se potkávat, kromě hodin hudební nauky, které společně jednou týdně navštěvují. Proto je jedním z cílů stmelení v navzájem podporující se skupinu, protože ti samí žáci se budou později i nadále setkávat v ZUŠ po dobu jejich studia. Lze tedy očekávat, že budou spolupracovat i ve vyšších ročnících při komorních uskupeních, která jsou součástí vzdělávání na umělecké škole.

Dalším cílem setkávání žáků, příprav a kompletně celého projektu, je naučit děti zpívat nebo se ve zpěvu zdokonalovat, rozvíjet jejich zájem o hudbu a rozvíjet tak hudebnost v nejjednodušším slova smyslu. Vzbudit jejich zájem o studium zpěvu, případně se zdokonalovat ve hře na nějaký hudební nástroj.

Dítě se nachází ve stabilní, uzavřené skupině vrstevníků, a tak se může učit přejímat určité sociální role, které vyhovují normě skupinového chování a které budou skupinou akceptovány. Učí se navazovat vztahy, vycházet s ostatními, komunikovat, řešit vzniklé konflikty a vyjednávat, navzájem si pomáhat a spolupracovat. Zároveň se učí dodržovat nastavená pravidla a svým přístupem se učí zodpovědnosti za celek.

5.4.3 Projektová fáze - Přípravná část projektu/Příprava projektu

Nejrozsáhlejší a nejnáročnější částí tematického projektu dětské operky byla její celá samotná příprava, která v sobě obsahovala mnoho jednotlivých dílčích aspektů. Přes organizační zajištění, rozdělování rolí, natrénování jednotlivých dějových postav, dále naučení a zapamatování samotného textu operky, vytváření kostýmů a kulisových doplňků, až po nastavení pohodové, leč pilné, pracující nálady, která v duchu nesla, na pozadí díla.

Organizační zajištění

Všechny hodiny a zkoušky, jak individuální, tak skupinové, probíhaly v prostorách ZUŠ Borovany, buď v učebnách zpěvu nebo pak v koncertním sále. Časová dotace individuálních přípravných hodin každého žáka, který byl součástí projektu, činila 45 minut jednou týdně, v rozvrhu výuky. Později jsme se začali s žáky a s Mgr. Kavalík Zaimlovou scházet na společných postupně plánovaných zkouškách mimo rozvrh výuky. Tyto zkoušky trvaly již 60 minut a probíhaly jednou za dva až tři týdny. Smyslem individuálních hodin, následně i společných zkoušek, bylo sezpívání sólistů, sezpívání dětského sboru, naučit se vnímat ostatní a naslouchat jim.

V dalších fázích již plánovaně přibývaly rekvizity, kulisy, kostýmy a probíhaly aranžovací zkoušky běžně na pódiu koncertního sálu v základní umělecké škole, případně ve velké třídě, kde běžně probíhají hodiny kolektivních předmětů. Zde bylo potřeba včas plánovat zkoušky tak, aby v daných prostorech již neprobíhala výuka.

Při individuálních hodinách a společných zkouškách se podporovala vzájemná kooperace všech zúčastněných, zohledňovaly se zájmy dětí, jejich schopnosti a potřeby a na základě toho se vytvářela a přijímala další organizační opatření. Obecně se vytvářelo takové prostředí a atmosféra, kde se žáci dokázali v klidu soustředit na práci a zároveň podněcovala ke kreativnímu myšlení všech. Ve spolupráci s paní učitelkou jsme se snažily najít vhodný hudební repertoár, natolik atraktivní, aby byl po stránce pěveckého přednesu zvládnutelný i vzhledem k jejich dosavadním schopnostem a dovednostem. Též, aby byli žáci na své dílo pyšní a nakonec, a to především, aby se vzbudil jejich zájem o studium zpěvu.

Materiální zajištění

Popis veškerého použitého materiálu, který byl využíván již při uvádění dětí do děje pohádky, přes samotnou tvorbu daného představení, vytváření kulis a kostýmů až po doprovodné hudební zajištění dalšími pedagogy, jsme postupně zajišťovali s Mgr. Kavalík Zaimlovou.

Předtím než se začala paní učitelka s dětmi věnovat nacvičování samotnému textu dětské opery, využívali omalovánky jako prostředek vizualizace k představení toho, co žáky čeká a bude je provázet po celý půl rok. Obrázky a omalovánky na téma „les a lesní prostředí“ žákům pomáhaly ke koncentraci, aby si připomínali, na jakém projektu pracují, pro lepší a snazší představitelství. Po celou dobu trvání projektu nechala paní učitelka tyto obrázky ve své třídě vystaveny, aby byly žákům na očích.

Na tvorbě kostýmů se do značně velké míry podíleli rodiče aktérů i s dětmi. Představitel Budulinka se nám představil v bílé košili s popruhy a volnočasovým baretem. Součástí herecké role byla i dřevěná miska se lžící na hrášek, který se v textu operky objevil. Dívka, představující roli babičky, se nám předvedla s dlouhou sukní z velkého šátku, košílky, pleteným šátkem přes ramena a malým jemným šátkem na hlavě zavázaným pod bradou. Součástí role bylo i klubko vlny a pletací jehlice na háčkování,

keré si dívka z vlastní iniciativy sehnala. Další potřebnou kulisou této představitelky byl malý bubínek, který je též podstatným prvkem textu operky. Představitelka dědečka, kterou též prezentovala dívka, se vyznačovala kostkovanou červeno-zelenou košilí a baretem na hlavě. K této roli si dívka sehnala noviny, aby se postava více podobala roli dědečka. Všichni tři aktéři dokázali u rozprostřeného stolu navodit příjemnou atmosféru domácí pohody, která byla hlavním motivem dětské operky Budulínek. Dále tatáž dívka, představující roli dědečka, vdechla život starým houslím, které jsou rovněž součástí textu operky a babička se ujala malého bubínku, který pochází ze školního inventáře.

1. Dramatizace zhudebněné pohádky o Budulínkovi v ZUŠ Borovany

Rovněž nesměla chybět záporná postava lišky, která dokázala vylákat Budulínka z domečku ven. Role se zhostila dívka, která se nám představila v červeném kostýmu s liščím ocasem, chlupatým kabátkem přes ramena a čapkou s ušima. Kostým lišky byl ušit přímo pro toto vystoupení. V textu dětské operky se zpívá o více liškách, a tak díky velké fantazii a kreativitě sehnaly děti, včetně paní učitelky, několik dalších plyšových lišek a velký plátěný pytel, do kterého babička s dědečkem, při vyvrcholení příběhu, lišky chytají na lahodnou návnadu.

2. Úlisná liška v představení dětské operky Budulínek

Co se týče určování povahových rysů jednotlivých postav, které v pohádce vystupují, napiši v oddíle níže.

Po dokonalém hudebním nastudování přistoupili žáci s pedagogy k aranžovacím zkouškám na pódiu v koncertním sále ZUŠ. S pomocí moderních technologií - natáčením videí při zkouškách - jsme mohli na každém následujícím setkání vylepšovat mnohé

details. Audiovizuální pomoc nám pomohla například odlišit chůzi lišky od ostatních lidských bytostí, nebo nám pomohla společně vytvořit a nastavit v divadelním rodinném kruhu atmosféru domácí pohody jako motiv na úvod, následně pak i při šťastném konci dětské operky Budulínek. Natáčení zkoušek rovněž napomáhalo k přehledu všeho dění na pódiu pro všechny zúčastněné aktéry. Tímto způsobem jsme mohli snadněji opravovat chyby, které jsou zřejmé při pohledu z publika. Jako například, aby dětský sbor během sólových výstupů, neztrácel koncentraci a vnímal, co se na jevišti právě děje.

Scénu tvořilo několik kulis, které paní učitelka mohla zapůjčit z bývalého loutkového divadla v Ledenicích. Zbytek scény jsme dotvořili všichni společně. Kulisy byly strategicky rozmístěny po pódiu a okolí tak, aby každá část pódia představovala odlišný obraz operky. Tudíž část pódia tvořil malý stoleček s židličkami, který představoval domácí prostředí. Další, větší část jeviště, byla osázena jehličnatými stromy, pařezy, kulisami hub, pro znázornění lesní atmosféry. A poslední malou scénu zaujímal kulisa liščího doupěte, kam zrádná liška unese Budulínka. Tato celá miniinscenace je čistě dílem pěvecké třídy Mgr. Kavalík Zaimlové.

3. Připravená scéna pro představení dětské operky Budulínek

Důležitým koncentračním prvkem, který označoval začátek nejen samotného představení, ale i většinu hodin a zkoušek, byl zvonek. Při koncertě signalizoval začátek hlavní části koncertu dětské operky Budulínek. Upozornil tak publikum a žáky na začátek představení.

Uvedení žáků do děje pohádky - činnosti

Poté, co byl dětem a jejich rodičům představen nápad na představení dětské opery Budulínek prostřednictvím sociální sítě, kterou Mgr. Kavalík Zaimlová využívá pro komunikaci s rodiči, a návrh byl všemi budoucími účastníky schválen a přijat, začala hlavní část na tematickém projektu. A to především postupné seznamování dětí se samotnou pohádkou O Budulínkovi.

Jednou z počátečních činností pro seznámení s pohádkou jsme využili poslech textu z knihy Františka Hrubína.²¹ Následoval samostatný projev žáků, kdy si paní učitelka s dětmi vyprávěla děj samotné pohádky. Za pomoci určitých aktivit si žáci sami mezi sebou měli převyprávovat děj pohádky, aby si jej lépe vštípile do paměti. Během těchto aktivit se žáci též více poznávali a seznamovali s postavami, které v pohádce vystupují. Pro seznamování s jednotlivými postavami jsme využívali již výše zmíněné obrázky a omalovánky, které sloužily jako výtvarný pomocník děje pohádky. Ale také jsme s dětmi hráli pantomimu, při které musel představitel napodobit některou z postav

²¹ HRUBÍN, František. *Říkejte si pohádky*. Ilustrace Jiří TRNKA. 2. vyd. V Albatrosu. Praha: Albatros, 1998. [25] s. Sluníčko. ISBN 80-00-00589-1.

pohádky. Někdo zahrál úlisnou lišku, někdo jiný zase starou babičku, dědečka u novin či malého chlapce, Budulínka. A ostatní děti měly za úkol hádat, koho to hráč předvádí. Děti si tak již při této aktivitě vyzkoušely napodobit, vcítit se do některé z postav a mohly si na této imitaci lépe představit charakterové a povahové rysy hlavních rolí.

Dalším bodem programu nastalo rozdělení rolí a postupný nácvik jednotlivých partů. Na základě odborného úsudku pedagoga a sólových dovedností žáků se studijním zaměřením na sólový zpěv, dokázala paní učitelka vybrat vhodné sólisty pro hlavní role Budulínka, babičku, dědečka, lišky, a mimo jiné i vypravěče. Tito žáci zpívají více jak jeden až dva roky a prokázaly dle slov výkonné umělecké pedagožky „*nesmírný tvůrčí talent*“. Žáci se tak mohli začít učit jejich part v dětské operce. Než jej žáci uměli zpaměti, pracovali jsme mezitím i s emocemi herce. Idylické vyprávění o tom, kde Budulínek bydlí, strach z potulující se lišky kolem domu, napětí, radost atd. Nacvičování emocí připadalo i na žáky, kteří tvořili pěvecký sbor, aby při vystoupení dokázali podpořit atmosféru dění.

Vhodné se nám s paní učitelkou, v souvislosti s přípravou mini inscenace, jevílo žáky seznámit a vysvětlit jim, kdo je herec, co dělá režisér či uvaděč. Žákům je tímto rozšířen umělecký rozhled a mohli tak objevovat i nové kontexty ve svém i dalších oborech.

Po těchto počátečních seznamovacích činnostech nastal čas na poslech textu písně Budulínek.²² Žáci dostali možnost využívat Orffův instrumentář, který je součástí vybavy ZUŠ, a zkoušet si doprovázet píseň při jejím poslechu. Výhoda těchto jednoduchých a lákavých nástrojů tkví v několika ohledech. Žák, který poslouchá píseň, může vědomě do rytmu písně bubnovat nebo chřastit a tím rozvíjet své rytmické cítění. Proto, aby žák mohl využívat Orffovy nástroje, nemusí umět nic zásadního, aby je mohl využívat. Práce s nimi nevyžaduje dlouhodobé a systematické cvičení jako jiné klasické hudební nástroje. V mnohých případech stačí pouze ukázat, jak se s daným nástrojem může pracovat, žák sleduje učitelovu techniku práce s nástrojem a poté už žák zkouší sám, co všechno s daným nástrojem může dělat. Dítě, které tak doposud nemělo žádnou zkušenost s jakýmkoliv hudebním nástrojem, může jednoduše ovládat a využívat těchto instrumentů. Žák je do hudby najednou více vtažen, takže není jen pasivním posluchačem. Představitelka babičky se tudíž mohla již od počátku nacvičování operky soustředit na práci s bubínkem, který je důležitým komponentem její role.

Metody a formy práce

Práce pedagoga pro hudební obor sólový zpěv zahrnuje řadu forem a metod práce zaměřených na rozvoj technických, hudebních a uměleckých schopností žáka. Mezi nejběžnější patří nejprve výběr vhodného repertoáru, dále hlasová, dechová a artikulační cvičení, odborná interpretace textu a hudby. Dále umět vést a koučovat výkon žáka a v neposlední řadě společně s žákem provádět hodnocení, sdělovat a přijímat zpětnou vazbu.

Vybrat žákovi takový vhodný repertoár, který je vhodný pro jeho hlasový typ a úroveň dovedností. Ale i takový, který je obsahově i obtížnostně motivující. To zahrnuje prozkoumávání různých druhů žánrů, stylů či jazyků, aby, když se najde takový hudební kousek, který žákovi podkryje jeho silné a slabé stránky, ho namotivoval ke zlepšení.

Hlasová cvičení, která jsou zaměřena na rozvoj dechové podpory žáka, kvalitu tónu, rozsah a flexibilitu. Dále tato cvičení zahrnují stupnice, trylky na rtech, arpeggia atd. Pro čistý zpěv a zřetelné vyslovování hlásek, kdy musí žák spojovat pozornost k nasazení

²² SVĚRÁK, Z.; UHLÍŘ, J. 50 nejlepších hitů od A ž po Z. CD píseň 26. Budulínek (operka). Universal Music, 2007.

tónu a zvuknému vybavení tónu, slouží artikulační cvičení. Dechová cvičení pak slouží k ustálení dechu a vedení tónu zhluboka.²³

Pedagog dále s žáky spolupracuje na rozvoji jeho interpretace textu a hudby, kterou zpívá. Vede ho k poznání a vyvolává diskuzi o historickém kontextu skladby, pomáhá pochopit porozumění textu. Dále vede neboli koučuje žáka k výkonu například tím, že pomáhá překonat trému vystoupení a rozvíjí tak důvěru v žákovi schopnosti. V neposlední řadě učitel hodnotí pokroky žáka a nabízí mu konstruktivní zpětnou vazbu v oblastech, které je třeba zlepšit a v ideálním případě i cestu, jak na slabé stránce pracovat ve formě nějakých cvičení apod.

Postoj a uvolňovací, aktivizační cvičení

V úvodu každé individuální hodiny i při přípravě na vystoupení se s každým z žáků nejprve akcentuje uvolněný a klidný postoj. Postoj žáka by měl být pokaždé ve vzpřímené, uvolněné poloze a váha těla by měla spočívat jistě a pevně na obou nohách. Brada by neměla být vystrčená dopředu a společně s krkem by měly svírat pravý úhel. V případě potřeby se provedou určitá cvičení, aby žák své tělo a postoj uvolnilo - např. cvičení protahovací. Dětem je důležité vysvětlit, proč po nich taková cvičení požadujeme, čeho těmi cvičeními chceme docílit. Též by měl učitel s žákem cvičení provádět, aby žák věděl a viděl, jak cvičení provádět.

Pro inspiraci uvolňovacích, aktivizačních nebo koordinačních cvičení při zpěvu tak můžeme využít odbornou literaturu od Aleny Tiché „*Učíme děti zpívat*“. Jednou takovou uvolňovací aktivitou pro tělo může být „*Setřásání sněhu*“, kdy žák stojí a dle pokynů vyučujícího uvolňuje jednotlivé části svého těla pohybem, jako by ze sebe chtěl setřást sněh.²⁴

Mezi aktivizační techniky můžeme zařadit např. určité uvítací písně, díky kterým se může učitel s žákem přivítat a již při zpěvu uvítací písně se žák začíná koncentrovat a připravovat na to, že následujících 45 minut bude svůj čas věnovat hodině zpěvu.

Dech a dechová cvičení

Dále cíleně zklidňuje dech a dýchání. Práce s dechem nám umožňuje vytvořit si správné dechové návyky a uvolňovat napětí. V rámci dechových schopností/možností žáků se buduje dechová opora za pomoci několika souhrnných cviků, které slouží pro regulaci nádechu a výdechu. Pro pružnost bránice, se dá docílit takovými cviky, které jsou zpívány s co nejvýraznějším oddělením jednotlivých tónů, tedy staccato.

Vhodným cvičením může být např. „Hra na mašinku“. Při tomto cvičení se dbá na to, aby při každém vysloveném „š-š-š“ viditelně, ale volně pulzovalo břicho žáka a jeho ramena zůstala uvolněná. Tímto cvičením napomáháme pružnosti dechových svalů.

Aktivita „Bublifuk“ má u dětí velký ohlas. Žák se nejprve párkrát pomalu, zhluboka nadechne a vydechne. Poté využijeme bublifuk, kdy se dítě zhluboka nadechne a co nejdéle mu to plíce dovolí, rovnoměrně vydechuje a fouká do bublifuku. Nejen že tím posiluje dechové svalstvo, a reguluje svůj dech, ale součástí jsou zábavné poletující bubliny.

²³ HOLEČKOVÁ, Jelena. *500 denních pěveckých cvičení*. 3. opr. a dopl. vyd. Praha: Supraphon, 1973, 53 s. s. 3-5

²⁴ TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Ilustrace Patricie KOUBSKÁ. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. 148 s. ISBN 978-80-7367-562-2. s. 74-88

Správné tvoření tónu

Po zautomatizování výše uvedených procesů, pakliže žák zaujímá správný postoj pro zpěv, příslušně dýchá, je on sám a jeho mysl zklidněna, soustředí se pouze na „tady a teď“ a na co se vlastně připravuje společně s jeho učitelkou, se může následovně věnovat hlasové přípravě neboli rozezpívání. Cílem této části je měkké nasazování tónu pocitově shora, vedení tónu s pocitem před sebe do dálky a funkční ovládnutí mluvidel, tedy uvolňování a povolování brady při zpěvu, aktivní artikulace. Celkově jde o volné vedení hlasu s takovým pocitem jako při mluvení.

Pro dosažení těchto cílů se nejprve žák s učitelem zpravidla věnuje brumendu či dalším cvičením na rozeznání tónů za přispění hlavové rezonance. Osvědčené jsou slabiky začínající retnou souhláskou nebo sykavkou. Prostřednictvím těchto cvičení se zároveň u žáka aktivuje motorika mluvidel.

U cvičení brumenda jde o obyčejné „brumlání“, ale při jeho vytváření můžeme využít samohlásky „á“ s uzavřenými ústy.

Cvičení jsou prováděna zpočátku ve staccatu s evokováním co nejjemnějšího zvuku „ze života“. Poté, co se hlasy dětem „lesknou“, tedy znějí lehce, světle, se dále pracuje na legatu, tedy jednotlivé tóny jsou zpívány s co nejméně znatelným oddělováním. Žák při transformaci z jednoho tónu do jiného nemění svůj dech. Jeden vokál, tj. jedna samohláska, zní po několik tónů bez přerušování souhláskou, tedy konsonantem.

U mladších, méně trpělivých, dětí pak pomáhá k rozeznání tónů v hlasové rezonanci i spolupráce s pohybem, který napomáhá soustředit se na vedení tónu obloučkem v ústech směrem nahoru a z úst pak ven. Eliminuje se tím přerušování nežádoucím ozývajícím se H, kdy správně má znít např. „nó-ó-ó“, ale slyšíme nesprávné „ló-hó-hó“. Procvičujeme se tak i vědomé vedení dechové opory, případně zpěv „na dechu“ a vytrvalost dechu.

Inspiraci pro další cviky na vytváření tónu či správnou výslovnost může pomoci již zmiňovaná odborná publikace Aleny Tiché „*Učíme děti zpívat*“.

Součástí Individuálních hodin byla především i příprava žáků i na jejich vlastní, sólové výstupy na budoucích koncertech. Tedy během hodin trénovali a nacvičovali vlastní hudební repertoár. Též se konala i příprava na každoroční postupové závěrečné zkoušky, které se konají vždy v období května a června, přibližně na konci školního roku. Tudíž nebylo možné, aby se celá individuální hodina žáka zabývala jen přípravou na dětskou operku.

Velmi klíčovým prvkem při práci s žáky v hodinách zpěvu je neustálá interakce mezi učitelem a samotným žákem (či mezi žáky při skupinové hodině), stálý oční kontakt s dětmi po celou dobu procesu výuky. Pracuje se na navození příjemného psychosociálního klima ve třídě, na přátelské a přívětivé, spolupracující náladě, pohodové a hravé atmosféře. Protože teprve tehdy, když jsou vztahy mezi učitelem a žáky přátelské, ale s respektem, nastaveny, tak jsou žáci schopni se toho více naučit nejen ohledně vokální interpretace.

Dalším podstatným komponentem při práci s žákem, nikoli jen při práci na hlasové výchově žáka, ale i na rozvíjení jeho osobnosti, je motivace. Ta je hnací silou, která umožňuje dosahovat vytyčených cílů, zvyšovat sebevědomí, sebeúctu a samostatnost dětí. Vhodné je vyvarovat se jakémukoliv tlaku na žáka a vytvořit pozitivní, podpůrné a uvolněné prostředí. Nebýt úzce zaměřeni pouze na konečný výsledek, zda se přednes povedl či nikoliv, ale zkusit povzbudit žáky k tomu, aby si užily i cestu a zážitek z vystoupení.

Po dokonalém hudebním nastudování textu operky jsme s žáky přistoupili k aranžovacím zkouškám na pódiu v koncertním sále ZUŠ. Rozdělili jsme dílo na jednotlivé scény, přičemž každá scéna se odehrávala na jiné části pódia. Scény jsme

cvičili po částech nejprve bez doprovodu klavíru, abychom upevnili herecké akce za neustálé práce s emocemi, poté již nastalo nacvičování i s klavírním doprovodem.

Před vystoupením paní učitelka s žáky provádí rozezpívání. Vždy v tónovém rozsahu zpívaného díla pro dosažení zvučnosti hlasů za jejich přirozeného znění a lehkého tvoření. Má-li dílo rozsah c1 - c2, rozezpívávají se žáci v hlasovém rejstříku h - d2.

Hudební příprava při individuálních lekcích

Individuální vyučovací hodina každého žáka vždy začíná rozezpíváním formou již výše zmiňovaných hlasových a dechových cvičení u klavíru. Po rozezpívání následuje nácvik jednotlivých hudebních částí, ať už se jedná o nácvik textu k dětské operce nebo o nácvik textu jiných písní z žákova hudebního repertoáru. Pedagog předzpívá přibližně 4 takty, poté totéž zazpívá jednou až dvakrát společně žák s pedagogem, a nakonec zpívá žák sám. Postupně se tímto stylem propojuje více taktů v jeden celek, až nakonec žák s učitelem opakují celou část nebo píseň celou.

V momentě, kdy je schopen žák prokázat základní orientaci ve svém partu, učitel zpívá tzv. „narážky“, drobné úseky, po kterých tento žák nastupuje. Dalo by se říci, že jedná o takovou nápovědu při zpěvu. Co má následovat, aby si žák mohl včas uvědomit a vzpomenout si, jaký další part bude následovat. Tímto způsobem pak probíhá základní seznámení s celým dílem.

Učitel je schopný žáky doprovázet na doprovodné hudební nástroje, mezi které patří buď klavír nebo kytara.

Rizika a popis jejich případné eliminace

Snad každé vystoupení před publikem na pódiu znamená pro člověka určitou zodpovědnost za svůj výkon a s tím spojenou určitou míru stresu a nervozity, kterou každý vnímá svým, individuálním způsobem. Mírný pocit trémy k vystupování neodmyslitelně patří. U trémy je důležité nenechat se jí příliš ovládnout.

Tréma vychází z emoce strachu. Lze jí definovat jako strach z pochybení a objevuje se často před situací, která je pro jedince svým způsobem důležitá a při které si přeje podat nejlepší výkon. Při jeho prožívání jsou ovlivňovány rozumové schopnosti jedince. Příkladem toho může být, v našem případě, vystupování na koncertu. Tréma ovlivňuje výkon jedince k lepším i horším výsledkům a výkonům, které plynou naopak z nepřiměřeně silné trémy. Tento vliv tak na své děti mohou, i nevědomě, klást jejich rodiče.²⁵

Mezi příznaky trémy u zpěváků patří např. třesoucí se hlas, napětí, momentální výpadek textu. U klavíristů to mohou být nejisté a roztřesené ruce, pocení, též zapomnětlivost not aj.

Na žáky obecně působila velká tréma z toho, že nějakou část z operky pokazí. S ohledem na to dětem říkáme, že jsme všichni jen lidi, žádní roboti a tudíž, že chybovat můžeme. A pakliže uděláme v hudbě či v textu písně chybu, musíme se od ní, hlavně v tu chvíli při vystoupení, dostat co nejrychleji pryč. Protože snažit se na pódiu chybu opravit, je to nejhorší, co můžeme udělat.

Velkou podporou při této dětské operce byl oční kontakt s vyučujícími i mezi žáky navzájem.

²⁵ VYMĚTAL, Jan. *Úzkost a strach u dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. 181 s. ISBN 80-7178-830-9.

5.4.4 Realizační fáze - Realizace dětské operky „O Budulínkovi“ v rámci širšího tématu „Pohádkový les“

„Nádech, výdech a jdeme na to! Každý se před koncertem koncentruje jinak, ale alespoň maličko rozechvělí očekáváním jsme možná všichni...“

Před samotným vystoupením se s žáky a s pedagogy scházíme v mírném předstihu. Provádí technická, hlasová a dechová cvičení dle potřeby, která pomáhají ke kvalitnímu přednesu písně. Obecně se jedná o taková hlasová cvičení, která jsou prováděna v notovém rozsahu studovaných písní, v našem případě dětské operky Budulínek, se jednalo o hlasová cvičení v rozsahu jedné oktávy c1-c2.

Jako další se sem řadí artikulační cvičení, která se zaměřují na správnou výslovnost souhlásek a samohlásek, aby žákům bylo dobře rozumět, co zpívají.

Prostřednictvím dechových cvičení si žáci rozvíjí funkci dechového ústrojí. Aby byl hlas při zpěvu dobře nosný. Paní učitelka s žáky cvičí známé cvičení pro začínající zpěváky „mašinka“, při které se mění síla hlasu a napomáhá k rozhybání bránice.

Dále si s žáky před koncertem a samotným vystoupením opakujeme určité úseky. Takové, které se při nácvičce a zkouškách jeví jako ošemetné, náchylné k chybám nebo rozhození pozornosti. V rámci opakování se připomínají i úseky, kdy se kam kdo přesouvá. A nakonec dostanou žáci před koncertem prostor projevit své pocity.

Dětská operka, vzhledem k délce max. 10 minut, musela být součástí celého koncertu na téma Pohádkový les. Proto v první části koncertu žáci ZUŠ nejprve předvedli svá sólová vystoupení k tématu. Zazněly zde pohádkové melodie, lidové písně nebo sólová vystoupení na hudební nástroje. Následovala krátká přestávka, během které bylo pódium přestavěno na hlavní část koncertu.

Zvuk vyzvánějícího zvonečku upozornil diváky a posluchače, že se bude začínat hlavní část a druhým zazvoněním započala dětská operka Budulínek v podání žáků pěvecké třídy Mgr. Kavalík Zaimlové. Doprovod na klavír zajistila Mgr. Marie Fialková, na housle doprovázel Mgr. Jiří Tröstl a doplňující doprovod na kytaru zajistila samotná Mgr. Zuzana Kavalík Zaimlová. Mým úkolem byla nápověda dětským aktérům, a především dětskému sboru, kdy jsem se, především tyto děti, snažila udržet v koncentraci a napovídala jim, kdy se mají vydat na scénu.

Nakonec následoval přídavek ve formě společné písně se všemi vystupujícími a s publikem.

4. Účinkující a doprovod dětské opery Budulínek při ZUŠ Borovany

5.4.5 Vyhodnocení tematického projektu

Představení dětské opery Budulínek se odehrálo od své premiéry, v měsíci červnu, ještě několikrát. Žáci i jejich paní učitelka tento projekt prožívali celou druhou část školního pololetí, ve kterém se vše odehrávalo. Primárním neverbálním projevem hodnocení tohoto vystoupení se pěvecké skupině dostalo hned po ukončení jejich vrcholového vystoupení, dětské operky Budulínek, a sice dlouhým potleskem od publika, čímž dostali jasný výsledek ocenění a libosti.

Při několika následujících společných hodinách, krátce po premiéře dětské operky, jsme s paní učitelkou a s jejími žáky nejprve společně ocenili, s jak velkým nasazením do toho díla všichni angažovali. Dále jsme s žáky reflektovali celý projekt od projektové fáze až po fázi realizační. Avšak nejprve jsme se ohlédli zpět za premiérou vystoupení. Jak se žáci cítili v průběhu koncertu, dále pak i v průběhu celého období příprav. Co jim přišlo nejzajímavější, nebo co je naopak překvapilo. Jak se na projektu společně podíleli, zda udělali něco, co by příště udělali jinak a co si z celého půl roku odnesli nebo odnáší do budoucna.

Při následujících individuálních hodinách sólového zpěvu se vyučující snažila žáky dostatečně ohodnotit, za jejich silnou vůli a vklad do příprav a vystoupení. Nejen za jejich osobnostní vklad, ale u některých žáků i vklad materiální (např: účelové ušití kostýmu pro roli lišky jen pro toto vystoupení).

Cílem bylo připravit tematický koncert na téma „Pohádkový les“, jehož vrcholem byla dětská operka Budulínek autorů J. Uhlíře a Z. Svěráka v podání pěvecké skupiny ze třídy Mgr. Kavalík Zaimlové. Paní učitelka je velmi proslulá tím, jakým způsobem a v jakém duchu se nesou její tematické koncerty. Její třídnická vystoupení se od ostatních, běžných koncertů, odlišují vždy určitým motivem, který se podvědomě nese na pozadí celým koncertem a dělá ho tak nevšedním.

To, co si žáci z celého projektu odnesli, je velká motivace připravit v následujícím školním roce opět něco podobného. Pro účinkující to byl silně motivační zážitek, protože mohli být součástí velkého realizačního dění a na celém tomto projektu si mohli vyzkoušet, jak se dá spoluprací, prací na sobě samých a společným úsilím dojít k vytyčenému cíli, jehož cestu vytvářeli oni sami. Zároveň jim dětská operka mohla nabídnout nové zkušenosti, které mohou využít ve svém životě i mimo pódium koncertního sálu.

Dále bych chtěla zmínit, že sympatickou a vlídnou atmosféru celého koncertu vytvářelo i několik maličkostí. A to v podobě drobného občerstvení, na kterém se podíleli především rodiče aktérů dětské operky, nebo připraveného malého kreslicího koutku pro návštěvníky mladšího věku. Bez příjemného zázemí s těmito drobnostmi by nebyl celkový zážitek tak atraktivní.

Závěr

Připravit v rámci běžné výuky na ZUŠ Borovany tematický koncert, jehož vrcholovým vystoupením byla operka „Budulínek“ je pro pedagoga povzbuzujícím a motivujícím motorem při práci s dětmi, je inspirací a radostí pro další práci. Z pohledu pedagoga tak vynikne pestrost a neobvyčejnost, kterou jednak publikum na koncertě více zaujme a ocení, a dále si žáci z celého období příprav odnesou mnohem víc nových schopností a dovedností než z klasických individuálních hodin, ve kterých se připravují na běžné, všední koncerty a zkoušky, které se konají vždy převážně koncem školního roku. Tento typ koncertů a spolupráce má náhle určitou přidanou hodnotu.

Cílem práce bylo popsat jednu z mnoha možností, jak a jakým způsobem se dá u dětí mladšího školního věku rozvíjet hudebnost, a to prostřednictvím spolupráce skupiny jako celku na dětské operce. V práci jsou popsány jednotlivé etapy od počáteční, koncepční fáze, přes nejrozsáhlejší projektovou neboli přípravnou fázi, až po samotnou realizaci dětské operky Budulínek, která byla zasazena do širšího kontextu, téma „Pohádkového lesa“, nakonec pak konečné vyhodnocení díla a celého půlročního dění při této tvorbě na představení.

Rozsah bakalářské práce to již neumožňuje, ale v souvislosti s realizací této aktivity by bylo určitě zajímavé a přínosné provést dotazníkové šetření mezi účastníky na projektu. Jaký účinek měla tato spolupráce na rozvoj osobnosti žáků, jakého přesahu dosáhla kooperace mezi žáky v této pěvecké skupině při tvorbě a podílení se na tomto projektu. Zda si z celého uplynulého období, a především z práce a příprav na představení žáci něco odnesli. Jaké kompetence si žáci osvojili či získali, jaké nové vědomosti, dovednosti si osvojili a jak se to projevuje v jejich běžných životech. Jak velký prostor byl žákům pedagogem ponechán pro jejich skupinovou a individuální iniciativu nebo jak tato práce žáky dál motivovala pro jejich další práci na sobě samých.

Použité zdroje

Použitá literatura

AŠENBRENEROVÁ, Ivana. *Opera pro děti*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2004. 136 s. Acta Universitatis Purkynianae. Studia musica, č. 98. ISBN 80-7044-570-X.

CMÍRAL, Adolf. *Základní pojmy hudební*. 9. vyd. Praha: Supraphon, 1974. 254 s.

FRANĚK, Marek. *Hudební psychologie*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 238 s. ISBN 80-246-0965-7.

HÁNOVÁ, Markéta. *Dětské operky autorské dvojice J. Uhlíř + Z. Svěrák a jejich didaktické využití*. 2016. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy. Vedoucí práce Bělohávková, Petra.

HAVLÍČKOVÁ, P. Diplomová práce *Hudební pohádka jako prostředek hudební integrativní pedagogiky*, Praha: PedF UK, 2004, vedoucí práce VÁŇOVÁ, H.

HOLEČKOVÁ, Jelena. *500 denních pěveckých cvičení*. 3. opr. a dopl. vyd. Praha: Supraphon, 1973, 53 s.

HRUBÍN, František. *Říkejte si pohádky*. Ilustrace Jiří TRNKA. 2. vyd. V Albatrosu. Praha: Albatros, 1998. [25] s. Sluníčko. ISBN 80-00-00589-1.

KANTOR, Jiří. *Základy muzikoterapie*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2009. 295 s. Psyché. ISBN 978-80-247-2846-9.

LANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie*. 2., aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 368 s. Psyché. ISBN 80-247-1284-9.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Počátky našeho duševního života*. Praha: Pyramida (Panorama), 1986. ISBN 11-060-86.

NOVOTNÁ, Lenka, Miloslava HŘÍCHOVÁ a Jana MIŇHOVÁ. *Vývojová psychologie*. 4. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2012, 82 s. ISBN 978- 802-6101-154.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Vyd. 2., přeprac., V Portálu 1. Praha: Portál, 2004. 390 s. ISBN 80-7178-829-5.

SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2.

TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Ilustrace Patricie KOUBSKÁ. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. 148 s. ISBN 978-80-7367-562-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

VYMĚTAL, Jan. *Úzkost a strach u dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. 181 s. ISBN 80-7178-830-9.

ZENKL, L. *ABC hudebních forem*. Praha: Supraphon, 1984.

Použité online zdroje

Léčivá síla hudby u dětí | Psychologie dnes. 302 Found [online]. Copyright © 2023 PORTÁL, s.r.o. [cit. 13.03.2023]. Dostupné z: <https://nakladatelstvi.portal.cz/casopisy/psychologie-dnes/99907/leciva-sila-hudby-u-deti>

SVĚRÁK, Z.; UHLÍŘ, J. 50 nejlepších hitů od A ž po Z. CD píseň 26. Budulínek (operka). Universal Music, 2007.

Základní umělecká škola Borovany [online]. Copyright © [cit. 15.03.2023]. Dostupné z: <https://www.zusborovany.cz/wp-content/uploads/2019/11/Svp-srpen-17.pdf>

Přílohy

Příloha I. Text dětské operky Budulínek

SVĚRÁK, Z; UHLÍŘ, J.: 50 nejlepších hitů od A ž po Z. Universal Music, 2007. - 1CD
píseň 26. Budulínek (operka)

*Sotva Budulínek vymotal se z plínek,
šel na vychování do chaloupky v stráni.
U lesa tmavého, velmi hlubokého,
S babičkou a s dědou zdravý život vedou,
lesní plody jedí, večer spolu sedí.*

*U stolu velkého z dřeva borového
babička zašla do spíže a najednou kouká,
prázdný je pytlík od rýže, taky došla mouka.
Dědečku není vyhnutí, půjdeme nakupovat.
Budulínku, teď řeknu ti, jak se musíš chovat.
Budeš tu celý den sám, na másle ti udělám
hrášek, hrášek, hrášek lahodný, slíbíš-li nám, že budeš hodný.*

*Budu, budu, Budulínku, budeš hodný kluk!
Budu, budu, namouduši, budu ani muk!
Na srdce ti klademe, až ve městě budeme,
nesmíš, nesmíš dveře otvírat.
Mohly by se hrozné věci stát.*

*Starouškové zlatí, co slíbím, to platí.
Nebojte se o mě, že budu sám v domě,
u lesa tmavého velmi hlubokého.
Přijďte třeba za tmy, vždyť jsem samostatný.
Nikoho nepustím, do hrášku se pustím,
u stolu velkého z dřeva borového.*

*A tak šli po cestě, brzy byli ve městě.
Tady je třeba povědět, že babičku s dědou,
živila hudba spoustu let a leccos ještě svedou.
Babička hraje na bicí, děd na housle umí.
Před sebou mají krabici na pětikoruny.
Přispějte, prosím, na rýži a na mouku hladkou.
Dřív, než se večer přiblíží, musíme domů zkratkou.*

*Lidi je plné náměstí, každý něco hodí.
Doma však číhá neštěstí, kolem domku chodí.
Obchází tam a sem liška s dlouhým ocasem,
na dveře ťuky, ťuk, strachuje se malý kluk.
Na stole kašičku, v těle malou dušičku.
Budulínku, dej mi hrášku, povozím tě na ocásku.
Povozím tě po bytě, otevři mi prosím tě.*

*Ani nápad, ani nápad, já to musím všechno spapat.
Dveře nechám zavřené, nepustím tě ne, ne, ne. Ne, ne, ne.
Slituj se trošičku, roztomilý hošičku,
kdybys měl hlad jako my, nebyl bys tak lakomý.
Úlisná liška dotírá, láká Budulínka.
Chlapeček dveře otvírá, a je tu skulinka.
Už ho veze po kuchyni, už jsou v síni, už jsou v síni,
už se drží za chlupy, už jsou venku z chalupy.*

*Kam to letíš, liško, zrádná, vždyť tu není cesta žádná.
Neptej se a drž se mně, zalezeme do země, do země.
Dědeček s babičkou hledaj vnučka se svíčkou.
Našli jen, našli jen liščí chlupy u kamen.
Jdou a jdou doubravou, housle s bicí soupravou.
Jdou a jdou až k noře, zahrátí té potvoře.
Vylezte lištičky ven, hrajem vám na buben.*

*Hrajeme vám taky na skřipky, že se tu popeli dvě slípky.
Prej jsou tady slepice, jsou tu slepice,
ty mám ráda nejvíce, ráda nejvíce.
Honem děti, honem ven z nory, ven z nory,
udělám vám k tomu brambory, brambory.
Už jsme je odchytili, jsou v pytli, jsou v pytli.
Už jsou tam svázané, byly málo mazané.*

*A tak Budulínek doma u kamínek,
vesele se hřeje, je rád, že je kde je.
U lesa tmavého velmi hlubokého
s babičkou a s dědou zdravý život vedou.
Lesní plody jedí, večer spolu sedí,
u stolu velkého z dřeva borového.²⁶*

²⁶ Odborný článek: Pohádka o Budulínkovi. Metodický portál / Odborné články [online]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/2562/pohadka-o-budulinkovi.html>

Abstrakt

CHRÁSTKOVÁ, E. *Rozvíjení hudebnosti u dětí mladšího školního věku prostřednictvím dětské opery Budulínek při studiu v ZUŠ Borovany*. České Budějovice, 2023. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Mgr. Karel Ochozka

Klíčová slova: mladší školní věk, rozvoj hudebnosti, dětská operka, Budulínek

Teoretická práce, ve které bude v úvodních kapitolách popsán vývoj dítěte mladšího školního věku z pohledu tělesného, kognitivního, emočního vývoje a socializace. Dále bude následovat stručný nástin vlivu hudby na vývoj dítěte a popis rozvoje hudebnosti u dětí v oblastech hudebního sluchu, rytmického, tonálního a harmonického citění. Hlavní část práce se bude zabývat konkrétní pěveckou skupinou ze ZUŠ Borovany a jejich tematickým projektem Pohádkový les, jehož hlavní součástí byla příprava dětské operky Budulínek od autorů J. Uhlíře a Z. Svěráka. V této části bude popsán rámcový plán a postup příprav na projektu včetně několika vybraných aktivit a činností, které slouží pro rozvoj dětských muzikálních dovedností.

Abstract

Developing musicality in children of younger school age through children's opera Budulínek while studying at ZUŠ Borovany

Key words: younger school age, developing musicality, children's opera, Budulínek

A theoretical work in which the development of the child of younger school age will be described in the introductory chapters in terms of physical, cognitive, emotional development and socialization. This will be followed by a brief outline of the influence of music on child development and a description of the development of musicality in children in the areas of musical hearing, rhythmic, tonal and harmonic sensitivity. The main part of the thesis will deal with a particular singing group from the Borovany Elementary School and their thematic project Fairy Tale Forest, the main part of which was the preparation of the children's opera Budulínek by J. Uhlíř and Z. Svěrák. This section will describe the outline plan and preparation process for the project, including a few selected activities and activities that serve to develop children's musical skills.